

Om Udvandringen fra Agger og Harboøre.

Af H. C. Strandgaard.

Imens der i de senere Aar er skeet og skeer en af alle paaagtet Udvandring fra vort Land over til Amerika, er der her hjemme foregaaet en mindre, stedlig Udvandring, der muligvis ikke er kjendt af andre end dem, der bo omkring ved Limfjorden; og dog har ogsaa den sin Betydning. Det er Udvandringen fra Agger og Harboøre.

Det er nemlig saaledes, at der, siden Vesterhavet i 1825 brød ind i Limfjorden, er skeet en ikke ubetydelig Udvandring fra de nævnte Sogne til Limfjordsegnene, saa at der nu boer Havboer rundt omkring ved Limfjordens Bredder, især fra Havlandet af indtil Løgstør.

Grunden til denne Udvandring er ikke den, at Havboerne ere blevne kjede og trætte af deres Hjemegn, men det er Nøden, der tvinger dem der til. Det er jo saaledes, at Havet ligesom bortskyller deres Fædrenejord under deres Fødder, og der er ikke Udsigt til andet, end at det efterhaanden vil bortskylle den lave Landstrimmel, som de nævnte Sogne ligge paa¹). I alt Fald er det et farefuldt Liv, Beboerne leve der. At Havboerne ikke flytte længere mod Nord eller Syd paa Kysten, hvor de kunde vedblive at bruge Havet, men ned ved Limfjorden, er vistnok fordi de have særegent Kjendskab til Egnene der omkring. De have nemlig fra gammel Tid af drevet Aalefiskeri omkring paa Fjorden om Sommeren²).

Hvert Foraar droge de ud med deres Pulsvaad, lejede sig for kortere eller længere Tid ind hos Beboerne paa Kysterne og fiskede, hvor Fangsten bedst vilde lykkes. Paa disse Fisketoure, der vel nok hørte til den skjønneste Del af Havboens Liv, og som de kunde komme med til fra de vare Drengene til de bleve gamle Mænd, have de lært at kjende de mange yndige, fiskerige Bugter, der ere her nede, og faaet Syn paa de gode Smaahjem omkring ved Stranden. Og naar de saa skulle drage bort fra deres Hjemstavn, saa ligger det nær for Havboerne at flytte her ned, hvor de ere godt kjendte, og hvor de kunne komme til at leve nogenlunde det samme Liv ved Fiskeri som hjemme. Her kunne de komme til at bo sikre for Oversvømmelse.

Jeg vil her tillade mig at fremkomme med nogle Træk af enkelte udvandrede Havboers Liv samt paaapege de Steder, hvor de fleste af dem bo, dels efter, hvad jeg selv kjender dertil, og dels efter Meddelelser fra forskellige Mænd omkring ved Fjorden, som jeg har henvendt mig til.

Før Vesterhavets Indbrud i Aaret 1825³) laa der 4 Huse i Toft By paa den lave Landtunge syd for Agger og ikke langt fra det Sted, hvor Agger Kanal dannedes. Hvert af disse Steder havde Jord og Græsning til en Ko eller to samt til en Snes Faar. Det ene Hus beboedes af Niels Pedersen Nabe. Han havde 5 Sønner, af hvilke de 3 endnu ere til. Den næstældste Søn, Laust, var sendt i Skole paa Thyborøn, da Oversvømmelsen kom, han mindes det Syn, da han saa sit Fædrenehus tilligemed de tre andre rage op af Vandet. De andre Sønner vare hjemme. Oversvømmelsen kom saa hurtigt og saa voldsomt, at Beboerne bleve afskaarne fra at flygte. Vandet omringede Husene og trængte ind i Stuen. Folkene søgte Tilflugt paa Lofterne. Niels Nabes Kone maatte ogsaa op paa Loftet⁴) med sine Børn; men Manden blev ved at gaa omkring i Huset og redde af deres Ejendele, hvad han

¹ Allerede i forrige Aarhundrede gives i Danske Atl. V. 460 en sørgelig Skildring af Agger Sogns Tilstand: "Og ligesom Vandflod paa den ene Side efterhaanden underskjaerer og bortstjæler Landet, saa har Sandflugten paa den anden Side saaledes medhandlet deres Grund og Ejendom, som fordum med 28 Plove blev dreven, at de har saa godt som ej mindste Plet Agerjord og Eng tilbage." Og paa et andet Sted i samme Værk - V. 418 - staaer der: "Og saasom det er kun ringe og lidet som de avle, saa kan det ej række til Ophold, end sige til Sæd, hvor ud over de maa enten kjøbe deres Sædekorn, om de have Midler dertil, eller og tigge det, som sker gemeenlig hvert Aar."

² Danske Atl. V. 461: "Midt om Sommeren i en vis tilladt Tid fare Aggerboerne ned i Limfjorden, lægge sig under Salling, Mors og Thy og med deres Pulsvaade drive en stærk Aalefangst." Se ligeledes D. Atl. V. 415.

³ Saa vidt det kan skjønnes af D. Atl., begyndte Havet først med faa Aars Mellemlum at bryde ind i Fjorden fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede, og der nævnes - V. 832 - 3 Overgange, nemlig Julenat 1717, Nyaarsdag 1720, da hele Landet blev oversvømmet af Havet og stod i yderste Fare for at undergaa", samt 1760. Alle rede den Gang nævnte Værk udkom, 1769, klages der - V. 460-61 - over, at Fiskeriet forringes ved Havets Indbrud. "Helt fiskeriet gav ogsaa for nogle og tredive Aar siden god Fordel, men ved *idelig* Oversvømmelse af Havet i Fjorden, hvor af man ej vidste tilforn, har Fiskene ved det salte Vand faaet Afsky at komme saa langt op."

Ifølge Geografisk Tidsskrift 2 B. Side 182-186 har der været 5 store Oversvømmelser i dette Aarhundrede, nemlig: 15-16 Jan. 1818, 3 Febr, og 28 November 1825, 8 Januar 1839 og 1862.

⁴ At de oftere havde maattet gjøre det og at deres Hus laa lavest, sees af de Optegnelser i Vestervig eg Agger Præstekalds Liber Daticus" om Oversvømmelsen 1818, der ere meddelte i Geografisk Tidsskrift 2 B. Side 132: "Vandet stod højt over Landet mellem Toft og Agger, gik ind i Toftboernes Huse - især mistede Niels Nabe, som boer lavest, 2 Læs Ho og 2 Læs Ildebrændsel. I hans Hus stod Vandet 2 Fod højt næsten i 24 Timer. Sønnerne sige, at Huset blev flyttet hen paa et højere Sted paa Marken, rimeligvis efter denne Oversvømmelse 1818.

kunde. Faarene og Koen bleve trukne op paa Høgulvet. Tilsidst gik han i Vand til Hofterne og maatte da ogsaa ty til Loftet. Bølgerne sloge mod Huset og skvulpede snart igjennem Stuen under dem; thi Væggene faldt. Hjørnestolperne bleve dog staaende; men hvad der nærmest holdt Huset var nok Skorstensmuren. Ogsaa var der et Stendige vest for Huset, som for en Tid dæmpede Bølgerne.

Manden plukkede Hul i Taget og krøb op paa Mønningen, hvor han sad ventende paa Hjælp. Endelig, endelig kom da en Baad fra Thyborøn og frelste dem. Da havde de stakkels Mennesker siddet paa Loftet i halvandet Døgn.

Da Vandet sank, havde Havet overskyldet deres Agre og Enge med et tykt Lag Sand og Grus. Husene bleve brudte ned og førte om til Lyngs paa Thyholm, hvor der blev kjøbt Jord til de 4 Familier, som nu flyttede her til, thi Toft By ophørte at være til fra den Tid af. Hver Familie fik saa stort et Stykke Jord, at den kunde holde et Par Køer.

Her i Lyngs døde Niels Pedersen Nabe, men Sønnerne vandrede videre ud. En af dem, Peder Nielsen, bosatte sig paa Thyborøn og blev gift med en Kvinde der fra. Men Havet blev ogsaa ham for haardt. Saa brød han sit Hus ned og sejlede med Tømmeret af det og hvad han ellers ejede ned i Fjorden til Vile Sogn i Salling. Her gav en nogle Aar før ankommen Broder ham Byggeplads med Udsigt over Fjorden op til Ottesund. Og her stod det samme lille Bindingsværkshus i mange Aar, som oprindelig havde staaet ved Havlandet. Snart kom to af deres Brødre til, Laust og Christen Nielsen, og bosatte sig i Vile. En fjerde Broder, Søren Nielsen, var, som anført, bleven bosat her nogle Aar før (1835). To Mænd fra Vile vare nemlig druknede ud for Lemvigsbugten paa en Rejse til Havlandet, og strax vare to unge Havboer, som laa nede ved Fjorden paa Fiskeri, flyttede her til og vare blevne gifte med Enkerne. Den ene var nævnte Søren Nielsen, den anden Lars Clemmensen, begge levende endnu. Endelig kom den femte Broder, Mads Hast, og bosatte sig ved Strømhuset i Naurup Sogn.

De to af Brødrene vare gifte med Søstre, Døtre af Smeden i Lyngs. Disse Kvinder droge en tredie Søster med, som blev gift med en Havbo og boer i Vile, samt 4 af deres Brødre, alle Smede, som bleve bosatte omkring i Salling. Senere kom endnu et Par Havboer til Vile, nemlig Joseph Grøn og Joseph Nielsen, saa der er nu en hel lille Koloni af disse og Børn og Børnebørn af de først ankomne.

Den gamle Havbokone, som havde boet i flere Aar i Toft og var bleven frelst ovenud af Taget paa sit Hus og ført til Thyholm, flyttede med sin Søn, Laust, til Vile og atter derfra med ham til Thorum i Salling, hvor hun nu er død. Hun udmærkede sig ved sin forbausende Styrke og Udholdenhed i at bære. Hun bar som gammel Kvinde ofte 4-5 Skjæpper Rug til Mølle for sine Børn fra Vile til Dalmøllen i Harre, en Vejlængde af omtr. $\frac{3}{4}$ Mil. Det var øvelsen i at bære Fiskekurven ved Havlandet, der her kom igjen.

En af de første Havboer, der bosatte sig i Salling, var dog Anders Eriksen i Grønnerup. Han boede ved Langerhuse, da Havets Indbrud skete i Februar 1825. Ogsaa han maatte fly paa Loftet med sin Hustru og sine Børn. En gammel Bedstefader, Lars, som han havde i Huset, vilde ikke forlade Sengen, fortælles der. Først da Vandet var voxet saa højt, at det gik over Sengestokken ind til ham, gav han efter. Havet skyllede, efter Familiens Udsagn, thi Anders Eriksen er død, en Kanal tæt forbi hans Hus og saa dyb, "at man kunde stikke en 7 Alens Sprød ned i den uden at finde Bund"⁵).

Da Vandet var sunket, gjorde Anders Eriksen sig rede til at drage bort og i Foraaret 1825 flyttede han med Tømmeret af sit Hus og øvrige Ejendom til Grønnerup, hvor han lejede sig lidt Jord og opførte sit Hus paa Stranden. I Førstningen drev han Fiskeri sammen med Havboer, som kom ned til ham. Siden oprettede han en privat Overfart til Nykjøbing, som efterhaanden udviklede sig til en ikke ubetydelig Færgefart og blev en Næringsvej for ham. Havnefoged Jens Andersen paa Glyngøre, der er opfødt ved dette Færgesæen, er en Søn af ham.

En Broder til Anders Eriksen, Lars Eriksen, bosatte sig paa Hannæs; en anden Broder, Peder Eriksen, kom senere til Vile. En Søn af denne sidste var bleven gift med en Enke i Sæby, og to

⁵ Dette stemmer nogenlunde med hvad tier er meddelt i Geografisk Tidsskr. 2 B. Side 134: "Ved Langerhuse gjorde Havet sig en Aabning, som oprindelig var 150 Al. bred og 10 Alen dyb."

andre vare blevne bosatte i Vile. Disse Sønner droge ham her ned. Den gamle Peder Eriksen havde stedse sin Ligkiste staaende færdig og var vel flyttet med den fra Havlandet. Man brugte den som Møbel til at gjemme Linned og Tøj i.

Ved Siden af Anders Eriksen bosatte en anden Havbo sig, som hed Laust Pedersen. En tredie Havbo, Jøhse, der først boede i Vile og siden i Grønnerup, er muligvis den første Havbo, der bosatte sig i Salling.

Nogle af de første Havboer, der bosatte sig paa Mors, vare Anders Nielsen og Peder Toft paa Refshammer. Ogsaa de boede ved Langerhuse, da Havet i 1825 brød ind i Fjorden. Peder Toft havde boet der i en 15-16 Aar og havde et Hjem med Jord til et Par Køer; men Havet ødelagde efterhaanden deres Ejendom, saa at de tilsidst aldeles ikke kunde holde Kreaturer der. Efter Oversvømmelsen i 1825 vare de saa forarmede, at de maatte lade deres Kreditorer tage, hvad der var, og drage bort.

I Foraaret 1826 flyttede de da herved med Tømmeret hugget færdigt til deres Huse. Ejeren af Dueholm havde givet dem Lov til at bosætte sig paa Refshammer uden Fæsteafgift, men saaledes, at de Bygninger, de opførte, skulde høre Gaarden til som Fæstehuse. Anders Nielsen og Peder Toft, hvis Hustruer vare Søstre, opførte deres Huse tæt ved hinanden og med Udsigt fra Vinduerne op over Sallingsund, idetmindste til Kaas Bredning. Husene staa endnu og beboes af deres Børn og Slægt. Som et Minde fra Havet findes i Peder Tofts Hus et Navnebrædt af et Skib opsat over Kjøkkendøren.

Nogle Aar efter kom en tredie Havbo til Refshammer, nemlig Ole Peter Markussen, sædvanlig kaldet "Ole Pejter". Han var gift med en Søster til Anders Nielsen og Peder Tofts Hustruer og var vandret ud fra Langerhuse sammen med dem, men boede først i nogle Aar ved Skjærbek i Sejerslev, paa det nordlige af Mors.

De første Havboer, der bosatte sig paa Refshammer, ere alle døde saa nær som Ole Pejter. Han, der nu er saa gammel, at han ikke længere kan fiske, men kun binde Fiskergarn, mindes endnu den Nat, da Havet brød ind og ødelagde hans Hjem. Han var gaaet ud tillige med sin Fader og en Søster for at dæmme for Havet; men som de arbejdede herpaa, brød det igjennem, og Vandet løb med rivende Fart over i Fjorden. De skyndte sig nu til Huset; Moderen søgte op paa Loftet med de mindste Børn; Mandfolkene bleve foreløbig uden for og kastede Jord for Dørene.

Ud paa Natten kom en Nabo næsten nøgen vadende gjennem Vandet med sin Hustru paa Ryggen. Disse Folk, der havde haft Kartegilde i deres Hus Aftenen før, vare vaagnede ved, at Vandet gik ind i Sengen til dem, og vare i Forfærdelse flyede over til Ole Pejters Hjem, der laa noget højere. Da Manden i Mørket sprang ud af Sengen, stod han dybt i Vand, og Kurvene med Uld flød omkring i Stuen.

I flere Aar var kun to eller tre Huse paa Refshammer; nu er der snart en hel lille Fiskerby der, tildels beboet af Børn og Slægtninge af de først ankomne. Og der er i det hele flyttet mange Havboer til Mors, saa at der vel nu findes flere Havbofamilier i hvert Sogn paa østsiden af øen fra Nykjøbing og nord paa. Paa Dueholms Mark nævnes saaledes 3 Havboer⁶), i Faarup 2, i Alsted 3, i Tødsø 1, i Sønderdraaby 5, i Ejerslev 3, i Sejerslev 4 og i Jordsby 6 indvandrede Havboer.

Paa den sydlige Del af Mors nævnes blot Lars Øer og Thomas Kragelund fra Harboøre. Af disse kom den første som Færgekarl til Sillerslevøre og den enden som Fisker, og begge ere blevne gifte med Kvinder fra Mors.

Paa Hannæs, hvor, som tidligere anført, Lars Eriksen for flere Aar siden bosatte sig, er nu bleven en lille Samling af Havboer. I en Meddelelse der fra nævnes: i Øsløs 1, i Vesløs 1, i Arup 5, alle gifte og for det meste med flere Børn.

Paa Thyholm bo endnu to Børn af de Toftboer, som kom til Lyngs efter Oversvømmelsen 1825, og i de Huse, som de opførte, nemlig: Peder Gravesen og Niels Larsen Toft.

Efter Oversvømmelsen i 1839 kom 5 Familier fra Thyborøn til Hellerød i Søndbjerg Sogn, hvor de købte en Udmarkslod og delte i 5 Dele, saa hver fik Jord til et Par Køer. Disse fem Familier havde i alt 17 Børn, og tillige medfulgte to gamle, nemlig: Anders Jeppesens Moder og Søren Pejters Svigerfader, Christen Nielsen.

⁶ Ogsaa et af Husene paa Dueholms Mark har tidligere staaet ved Havet og blev flyttet hertil 1856 af Ole Pedersen Maah.

Senere ere tre Familier komne til Serup i Odby Sogn, og der nævnes endnu et Par Havboer sammesteds.

I Smerup i Hvidbjerg Sogn er Gregers Jensen, som kom hertil fra Harboøre med sin Hustru 1851 og købte sig et Hus, samt Christen Æskildsen Noermark, ligeledes fra Harboøre, der for henved 30 Aar siden købte sig en Gaard her og lever ved Landbrug. I Lemvig og Struer er flere Havbofamilier, hvoraf nogle ernære sig som Fiskehandlere.

I Ertebølle, Strandby Sogn, paa Himmerlandskysten, bo 4 Havboer, og paa Rønbjerg i Bjørnsholm Sogn bosatte Clemmen Larsen fra Tøtt sig kort efter Oversvømmelsen 1825.

I Junget og Thorum Sogne i Salling er flere Havboer, i Selde en enkelt.

Paa intet Sted er der dog indvandret saa mange Havboer til ét Sogn, som til Jegindø. Her er der efter en Meddelelse fra April 1884 - ikke mindre end 49 Mennesker af Havboslægt, unge med gamle. Den første, som flyttede her til, var Ole Larsen, som kom her 1841, men senere har bosat sig i Lime i Salling; og efterhaanden ere flere komne, især efter 1862.

Paa Øen Fur, hvor man skulde synes de samme Betingelser vare for Havboerne til at leve, er der derimod ingen. En enkelt, som under Benævnelsen "æ Havmand" har boet der i flere Aar, er nu flyttet til Junget i Salling.

Paa Strækningen mellem Løgstør og Hals kjendes kun en enkelt Havbo, nemlig den gamle Veteran Christen Olesen i Holmsø, Haverslev Sogn. Han skal være født i Stausholm i Harboøre i Aaret 1791, var indkaldt til Krigstjeneste fra 1809 til 14 og var i de tre sidste Aar i engelsk Fangenskab. For over 60 Aar siden vandrede han ud og boede først i Ejerslev paa Mors. Siden var han en kort Tid bosat i Vadum ved Nørresundby; men her kunde han kun se en lille Stribe af Fjorden. Der fra flyttede han til Holmsø, hvor han stedse har ernæret sig ved Fiskeri.

Den første Slægt af udvandrede Havboer ere fornemmelig Fiskere. Om end en saadan Harboe erholder Avling til et Par Kreaturer, kan det dog nok hænde - at han alligevel ikke selv udfører det dermed forbundne Arbejde, men holder en fremmed til at tærse for sig. Det er ikke, fordi der ikke i Stormdage gjerne kunde blive Tid dertil, eller fordi Havboen er magelig; men han er nu en Gang ikke opfødt ved dette Arbejde. Han sidder maaske hellers inde og binder Fiskergarn i Stedet for, og heri har han gjerne en Færdighed, der staaer ved Siden af Hedebondens i Strømpestriking. De første udvandrede Havboer tale Havbomaalet temmelig klangfuldt, selv efter at have boet her nede i mange Aar, og især der, hvor baade Mand og Kone begge ere Havboer.

Med Børnene af dem er det anderledes; de blandes mere med den Befolkning, de opvoxe iblandt. De tilegne sig lettere Egnens Dialekt, hvor de bo, og de komme maaske tidlig ud at tjene og vænnes til Landbrug og Kreaturers Røgt.

Men man vil dog nok finde, at ogsaa Sønner af udvandrede Havboer gjerne bosætte sig ved Kysten.

Kilde: Samlinger til jydsk historie og topografi, 2. rk. bd. 1, side 115-123.